

Лілія МИРНА,
методист біології та екології ХОІППО ім.А.Назаренка

Учитель природничої освітньої галузі як агент сталого розвитку

Сучасний світ переживає період глибоких трансформацій, зумовлених глобальними викликами. Екологічні кризи, соціальна нерівність, воєнні конфлікти спонукають людство шукати нові шляхи розвитку, засновані на принципах відповідальності, гармонії та взаємодії з природою. У цьому контексті освіта розглядається як один із ключових чинників досягнення сталого розвитку.

За визначенням Г.Дейлі, «сталий розвиток – це гармонійний, безконфліктний прогрес цивілізації і окремих країн за науково обґрунтованими планами, коли в процесі інноваційного, інтенсивного економічного розвитку одночасно вирішується питання збереження довкілля, ліквідації бідності та дискримінації» [1]. У ширшому розумінні «сталий розвиток» — це така модель поступу, яка сприяє задоволенню потреб сучасного покоління без виснаження природних ресурсів і шкоди для здоров'я та добробуту майбутніх поколінь. Щоб забезпечити функціонування такої моделі, необхідно формувати нову систему цінностей, у центрі якої — людина, її відповідальність перед довкіллям та суспільством. Важливо, щоб економічні, соціальні й екологічні рішення приймалися на засадах наукової обґрунтованості, етичності та довгострокової перспективи.

За цих умов освіта набуває стратегічного значення як потужний інструмент формування відповідального, екологічно свідомого громадянина і ключовий чинник забезпечення сталого (збалансованого) розвитку суспільства. Саме освіта, як безперервний процес набуття знань, умінь і цінностей, покликана формувати у здобувачів освіти ключові компетентності та наскрізні вміння, що дають змогу усвідомлювати глобальні виклики, бачити взаємозв'язок між людиною і природою, критично мислити, ухвалювати відповідальні рішення, активно долучатися до розв'язання екологічних і соціальних проблем. Це потребує переосмислення змісту освіти, впровадження ідей та принципів сталого розвитку в освітні програми, у плани позакласної та позашкільної роботи, створення дитячих природоохоронних об'єднань тощо.

В Україні стратегічні орієнтири щодо сталого розвитку визначено в Указі Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», яким передбачено забезпечення якісної освіти як передумови формування екологічно свідомого та соціально відповідального громадянина [2].

Ідеї сталого розвитку закладено також у Концепції «Нова українська школа» та Державному стандарті базової середньої освіти (2020), які орієнтують освітній процес на інтеграцію екологічного, соціального та економічного аспектів сталого розвитку через формування ключових компетентностей здобувачів освіти. До прикладу, екологічна компетентність передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотри-

мання правил поведінки в природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства. Соціальна компетентність, пов'язана з ідеями демократії, справедливості, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають спроможність діяти як відповідальний громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті, зокрема закладу освіти і класу, спираючись на розуміння загальнолюдських і суспільних цінностей, соціальних, правових, економічних і політичних принципів, ідей сталого розвитку суспільства, співіснування людей та спільнот у глобальному світі, критичне осмислення основних подій національної, європейської та світової історії, усвідомлення їх впливу на світогляд громадянина та його самоідентифікацію [3].

З економічною складовою сталого (збалансованого) розвитку учнівство знайомиться через формування ключової компетентності «підприємливість і фінансова грамотність». Очікуваними результатами цього процесу є «здатність використовувати наявні можливості та реалізовувати власні ідеї, створюючи цінності для інших у різних сферах життєдіяльності; спроможність до активної участі в житті суспільства, управління власним життям і кар'єрою; уміння розв'язувати проблеми, брати відповідальність за прийняті рішення, ефективно працювати в команді під час планування й реалізації проєктів, що мають культурну, соціальну або економічну цінність» [3].

Провідна роль у реалізації зазначених орієнтирів належить учителю природничої освітньої галузі, який виступає посередником між науковими знаннями та життєвими практиками учнівства. Через дослідницькі й компетентнісно орієнтовані завдання, участь в екологічних освітніх проєктах й ініціативах, що сприяють партнерству між школою, суспільством і природним середовищем, учні засвоюють принципи сталого розвитку не лише на рівні знань, а й через особистий досвід. Сучасний учитель виконує роль не лише передавача знань, а й агента сталого (збалансованого) розвитку, формуючи в учнів ціннісні орієнтири, узгоджені з Глобальними цілями сталого розвитку, визначеними ООН. Його діяльність сприяє реалізації таких цілей, як забезпечення якісної освіти (ЦСР 4), відповідального споживання і виробництва (ЦСР 12), дій у сфері клімату (ЦСР 13), збереження екосистем суші (ЦСР 15) та розбудова партнерства заради досягнення спільних цілей (ЦСР 17) [4].

Роль учителя як агента сталого розвитку неможливо реалізувати без належного професійного супроводу. На базі Інституту післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка розроблено нову модель підвищення кваліфікації педагогів Хмельниччини. В освітні програми курсів внесено теми «Формування екологічної компетентності учнів:

практичні аспекти», «Проблемне навчання як ефективний метод формування критичного мислення і дослідницьких умінь учнів на уроках біології та екології», «Soft skills (м'які навички) та їх формування у здобувачів освіти Нової української школи», «Формування фінансових компетентностей на основі PISA-based завдань в учнів», «Громадянські та соціальні компетентності в контексті викладання суспільних дисциплін» тощо. Педагоги отримують не лише сучасні теоретичні знання, а й мотивацію до впровадження інновацій, розвиток екологічного мислення та формування педагогічної культури, зорієнтованої на цінності сталого розвитку.

У міжкурсовий період для представників територіальних громад, керівників професійних спільнот та вчителів-природничників систематично проводяться вебінари, виїзні семінари та семінари-практикуми, тематика яких співвідноситься з Цілями сталого розвитку.

Участь педагогів у Всеукраїнському форумі «Освіта для збалансованого розвитку», науково-практичних конференцій «Подільські читання: дослідження, охорона довкілля та збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта», освітній Програми «Лелека», науковій школі «Нові горизонти біотехнологій», біологічних студіях, сертифікованих тренінгах дають можливість ознайомлюватися з сучасними підходами до освіти для сталого розвитку, обмінюватися досвідом із колегами та впроваджувати інноваційні методики навчання, спрямовані на формування екологічної свідомості учнів. Активність вчителів у міжнародних (ОБСЄ «Зелений пакет», EPAIU «Екологічні ініціативи» тощо) та всеукраїнських проєктах й ініціативах («Чисте повітря», «Посади дерево!», «Еко-системні послуги», «Зробимо Україну чистою!» тощо) сприяє підвищенню їхньої професійної компетентності щодо інтеграції екологічних знань у навчальні предмети, розвитку дослідницької діяльності учнів та формування в них екологічної свідомості.

Важливим чинником реалізації Цілей сталого розвитку є створення вчителями освітніх продуктів, оскільки це дозволяє формувати у здобувачів освіти цінності, необхідні для відповідального ставлення до довкілля, соціальної взаємодії та сталого розвитку суспільства. До прикладу, навчальний посібник "Екологія: від теорії до практики" (авт.Рабченко О.О., вчителька біології і хімії Славутського ліцею Хмельницької обласної ради), кейс «Врятуй світ-сортуй сміття!» (авт. Філюк О.В., заступник директора з навчально-виховної роботи, керівник гуртка Шепетівського міського центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді), навчально-методичний посібник «Юні лісівники-майбутні господарі лісів Батьківщини» (авт. Зведенюк М.А., керівник гуртка «Юні лісівники», вчитель хімії Плещинської гімназії Шепетівської міської ради), збірка «Екологічні задачі» (авт. Гусак С.Г., учитель біології та екології Хмельницького ліцею Хмельницької обласної ради) та інші сприяють інтеграції екологічних, соціальних і економічних аспектів у освітній процес, формують в учнів розуміння взаємозв'язків між людиною та довкіллям.

За ініціативи громадської організації «Всеукраїнська екологічна ліга», Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» в області проведено екологічні природоохоронні акції «Моє дерево Перемоги!», «Створюємо ліси разом», «Збережи джерело-захисти ріку», «Збережемо первоцвіти» та інші. Тисячі школярів більше як із 250 освітніх закладів стали учасниками акцій. Цінним є те, що учасниками заходів були також вихованці дошкільних та позашкільних закладів.

За підсумками Всеукраїнського конкурсу «Замість ялинки – зимовий букет», що проводився Всеукраїнською екологічною лігою у партнерстві з Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді Міністерства освіти і науки України, Інститутом проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Міжрегіональним центром наукових досліджень та експертиз, десятки школярів Хмельниччини відзначені подяками. Переможцями і призерами стали:

– I місце : Андріана Малевич, Марія Романюк, Софія Шевчук, учениці спеціалізованої загальноосвітньої школи I-III ступенів №12 м. Хмельницького (керівник-Марія Бочко); Віолетта Бугіра, учениця Шатавського ліцею Маківської сільської ради (керівник –Палагнюк Тетяна).

– II місце: Аліна Польова, учениця Білогірського ліцею ім. І.О. Ткачука Білогірської селищної ради (керівник – Ольга Баранчук).

– III місце: Тимур Синиця, учень Новосинявського ліцею Старосинявської селищної ради (керівник – Зіна Зінківська); Анна Кошельник, учениця комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей № 9 Хмельницької міської ради» (керівник – Наталія Паращук); Вікторія Осташ, учениця Шатавського ліцею Маківської сільської ради (керівник – Тетяна Палагнюк); Абдулкарим Мадемінов, учень Жуківської філії Улашанівського ліцею імені Володимира Марковського (керівник – Антоніна Ковальчук).

Участь у таких конкурсах формує практичний досвід екологічно свідомої поведінки, розвиває цінності сталого розвитку та підтримує партнерство між закладом освіти, громадою і природоохоронними організаціями.

Цікаву платформу для об'єднання педагогів-активістів навколо ідей боротьби за енергоефективність, відновлювальну енергетику, розвиток сталого транспорту і сільського господарства України пропонує Центр екологічних ініціатив «Екодія». Громадська організація «Зробимо Україну чистою» через онлайн-зустрічі та проєкти екологічної тематики просуває сімейне та корпоративне волонтерство, пропагує роздільний збір та переробку сміття. Орієнтуватися в заходах, що проходять в контексті реалізації Цілей сталого розвитку, педагоги області можуть через інформування на блозі для вчителів біології, екології, інтегрованих курсів: <https://prirodahm.blogspot.com>.

Отже, місія сучасного вчителя природничої освітньої галузі – бути провідником ідеї збалансованого розвитку, формувати у школярів екологічну культуру й цінності відповідального громадянства, здатності приймати відповідальні рішення й будувати гармонійне майбутнє. Саме через таку місію освіта стає потужним чинником позитивних змін і запорукою сталого майбутнього України.

Використані джерела

1. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку / пер. з англ. — К. : Інтелсфера, 2002. — 312 с.
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.
3. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://salo.li/E4Dc139>.
4. 17 Цілей сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>.
5. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://salo.li/71676c8>.